

Uit: *Opzij* Feministisch maandblad, juni 1990, nr.6

Zandkorrels in het badpak van het feminisme

Open brief aan de heteroseksuele vrouwen van Nederland

Ineke van Mourik

In de serie Opzij-lezingen die dit jaar het thema 'vrouwen contra vrouwen' heeft, behandelde Ineke van Mourik de verhouding tussen homo- en heteroseksuele vrouwen. 'Is een hetero-feministe eigenlijk niet zoiets als een gespikkelde zebra?'

Waarde, lieve landgenoten te land, ter zee of in de lucht, Vrouwen van Nederland, of u woont in steden, stadjes, dorpen, gehuchten of buurtschappen; of u zich 's ochtends naar de supermarkt spoedt, naar uw werk gaat, thuis de huishouding doet of lang in bed blijft liggen. Voor u allen is deze brief bestemd.

Een brief kan u ongevraagd worden toegezonden. Dat doe ik bij deze. Een brief is door de schrijver en historicus Golo Mann eens omschreven als een vreemd verschijnsel dat 'tussen eenzaamheid en sociaal contact in staat'. Weet dat deze brief is geschreven in eenzaamheid, is geboren uit het verzoek van Opzij de kloof te beschrijven die er bestaat of zou bestaan tussen heteroseksuele en homoseksuele vrouwen en dat u als geadresseerden voor het sociaal contact onmisbaar bent.

Deze brief zal u misschien amuseren of ergeren, zal u verzuchtingen van herkenning doen slaken of als bittere gal op uw maag liggen. In ieder geval is hij niet geschreven om u gerust te stellen. Ik pretendeer niet een comfortabele brug te slaan over de kloof die ons zou scheiden. Ik zal proberen met woorden een touw te vlechten dat beide kanten van de kloof verbindt. Via het touw, de gevaarlijke verbinding, het risicovolle avontuur, kunnen wij elkaar misschien halverwege ontmoeten. Wie niet van avontuur houdt, wie het gevaar niet wil of kan trotseren, wie Zekerheid als een glazen wand tussen zichzelf en de anderen plaatst, hake af.

Maar tot wie wil ik mij eigenlijk richten? En waarom zou ik dat wat ons scheidt willen verbinden? Wil ik iets verdedigen, iets uitleggen? Word ik gedreven door de behoefte in de dominante cultuur waarvan u deel uitmaakt te worden geaccepteerd als lesbo? Heeft u er behoefte aan te kloof te overbruggen? Ja, waarom zouden we eigenlijk? Zolang u niet als handlangsters van moordzuchtige heren vervolging van andersgeaarden goedkeurt, zoals in het verleden vaak is gebeurd; zolang wij rustig in ons eigen getto, in onze subcultuur ongestoord kunnen leven; zolang wij gepaste afstand van elkaar houden, valt er immers best 'samen te leven'. Wat het oog niet ziet, deert ook het hart niet. Ik bedoel maar, ik hoef toch niet met alles en iedereen contact te onderhouden. Waarom zou ik? Er bestaan ontelbare kloven tussen mij en anderen: tussen mij en mensen aan de lopende band,

tussen mij en managers, tussen mij en vrachtwagenchauffeurs, tussen mij en politici, tussen mij en liefhebbers van *heavy metal* muziek.

De kloof

En om het nog ingewikkelder te maken: er bestaat ook een kloof tussen mij en vele andere homoseksuele vrouwen, potten, lesbo's, schuurmeiden, tribades, lesbiennes en vrouwen die hun leven delen met vrouwen. Als ik maar lang genoeg doordenk, maar lang genoeg alle nuances, alle sympathieën en antipathieën toelaat, alles tot op het merg doorvoel, lijkt het alsof de kloof tussen he- en ho- zich niet onderscheidt van alle andere kloven tussen mensen.

Ik zou kunnen instemmen met de enkele maanden geleden overleden schrijver Frans Kellendonk die eens in een vraaggesprek zei: 'Homoseksualiteit kan tegenwoordig helemaal niet als een apart probleem worden gezien. We hebben intussen een seksuele revolutie gehad, waardoor seksualiteit en voortplanting van elkaar gescheiden zijn. Zo is iedereen homoseksueel geworden. Iedereen staat buiten de gemeenschap.' Als heteroseksualiteit niet uitsluitend in dienst staat van de voortplanting, als zij zich ook begeeft op het 'on- natuurlijke' pad van seks als genot, plezier, verlangen, dan is een consequentie hiervan dat we seks tussen personen van hetzelfde geslacht ook niet meer als 'onnatuurlijk' kunnen bestempelen. Hetero's moeten verder niet zeuren: er bestaat geen probleem, ik beëindig hier deze brief. Gaat allen heen en vermenigvuldigt u niet. Kellendonks opvatting en dat wat ik eraan toevoegde is echter de vrucht van een intellectuele denkwijze. Interessant, leuk en waar om zoiets te bedenken, maar wat koop je er in de praktijk voor? Het zou zijn alsof ik de kloof in een klap met beton zou dichtstorten. Efficiënt, maar het landschap is wel naar de bliksem.

Tot wie richt ik mij in deze brief? Tot een groep vrouwen die tot voor kort nooit als 'jullie heteroseksuelen' werd aangesproken. Tot een groep waarvoor niet eens, zoals voor ons, een bonte verzameling namen bestaat. Waarvoor namen bestaan die alleen wij kennen. Wie bent u, mijn geadresseerde? Bent u de vrouw die nog is opgevoed in de christelijke traditie van gezin, voortplanting en dienstbaarheid aan de man? Bent u de vrouw die omwille van uw echtgenoot uit vrije wil uw eigen begeerde carrière opzij heeft gezet? Bent u de vrouw die via het huwelijk ontsnapt is aan een geestdodend baantje of uit de gevangenis van het ouderlijk huis? Bent u de huisvrouw die zich gelukkig voelt in haar domein? Bent u de ongehuwde werkende vrouw die zich manmoedig door het leven slaat? De werkende vrouw die gezin en werk combineert? De alleenstaande vrouw met kinderen die van een schamele uitkering moet leven? Bent u de vrouw die een meisje is en nog op school zit of studeert? De vrouw die ongehuwd samen woont? De vrouw met de losse contacten? De vrouw die tegen betaling, in of buiten het huwelijk, haarlichaam ter beschikking stelt? De vrouw aan wie ik de weg vraag en die haar echtgenoot laat antwoorden? De vrouw die geen eigen kamer maar 'het hele huis' voor haarzelf heeft? De vrouw die zichzelf en haar kinderen jarenlang laat vernederen, kleineren, misbruiken en die niet de kracht heeft hem een beuk te geven of bij hem weg te gaan? De vrouw die haar kinderen goed of slecht opvoedt, hen met liefde of liefdeloos behandelt? De vrouw van de machoman met de pitbull en zijn pornootjes? De vrouw

die licht om de denigrerende moppen van mannen over vrouwen? De vrouw die altijd de goedkeuring van mannen behoeft? Of de vrouw die een hekel heeft aan feministen en lesbiennes omdat zij mannen haten? De vrouw die andere heterovrouwen alleen maar als concurrenten ziet? De vrouw die veel vriendinnen heeft en dol is op mannen? In ieder geval bent u Opzij-lezeres of bladert u nu in wachtkamer of kiosk dit tijdschrift door. Als u dit leest en verder leest, bent u geïnteresseerd en dan is de brief voor u bestemd.

Het feit dat er een kloof bestaat tussen hetero- en homoseksuele vrouwen, hoeft niet noodzakelijkerwijs te betekenen dat er sprake zou zijn van een probleem. Ik heb het daar al even over gehad. Laat ik u eens nader bekijken. Ik beloof u dat ik niets engs zal doen. Wat moet ik bij voorbeeld met u als u een klassieke heterovrouw bent met strenge opvattingen over wat mannelijk en wat vrouwelijk is, die in een klassiek heterohuwelijk leeft, waar de man het hoe dan ook voor het zeggen heeft, die in een klassiek heterohuis woont zodat je altijd bij de 'twee-eenheid' op bezoek komt? Die heterofundamentalist is en God en Wetenschap erbij haalt om de 'onnatuurlijkheid' of 'perversiteit' van homoseksualiteit te bewijzen. Die zich beroept op het feit dat bijna alle culturen homoseksualiteit wel op een of andere wijze afkeuren. Als u zo'n vrouw bent en u bent niet mijn moeder, tante of ander familielid, niet een van mijn collega's, wat moet ik dan met u beginnen? U zou tenminste één uitzonderlijke eigenschap of kwaliteit moeten bezitten die dit alles overstijgt om mij echt in u geïnteresseerd te doen zijn.

Omgekeerd is het natuurlijk ook zo. Waarom zou u met mij willen omgaan? Als u mijn familielid of collega bent, dan moet u wel. Maar waarom zou u zich onnodig kwellen als het niet per se hoeft? Hier raken wij echter dichter aan Het Probleem. Voor de meester is de slaaf geen probleem zolang hij die slaaf onder controle heeft, zolang zijn macht niet wordt aangetast of betwijfeld. Voor de man is het verschil tussen de seksen geen enkel probleem zolang hij maar de macht heeft. Voor de rechtgeaarde hetero is de homo geen probleem zolang zij of hij er niet mee in contact komt, of opvattingen over ho-mo-zijn de 'natuurlijke' orde niet aantasten. Maar zodra een onderdrukte groep in opstand komt, de eigen autonomie en zichtbaarheid opeist, geen genoeg meer neemt met discriminatie en als die strijd gepaard gaat met de aantasting of het betwijfelen van de heersende macht, dan wordt de kloof die er bestaat een probleem, een politiek probleem.

Het probleem van de slavernij, de afschaffing ervan en de strijd waarmee die gepaard ging en gepaard gaat, zal geen beschaafd mens meer zien als een verstoring van de 'natuurlijke' of 'godgegeven' orde. Slavernij is barbaars, primitief en het goedpraten ervan zegt veel over het geestelijke peil van toch nog talloze mensen op deze planeet. En dan heb ik het evenzeer over de toestanden in Zuid-Afrika als de uitbuiting van mensen door mensen die hun slaven niet letterlijk de ketenen aanleggen maar wel op duizend andere manieren gevangen houden en misbruiken.

Het wordt nog ingewikkelder als wij spreken over het probleem van de kloof tussen de seksen. In een aantal Opzij-lezingen van vorig jaar is daar al uitvoerig op ingegaan. Aan het probleem der

seksen ontlene het feminisme en Opzij hun bestaan. Het probleem van dit probleem is dat het nog steeds niet op grote schaal wordt ervaren als Probleem. Er bestaat een grote weerzin, er zijn enorme weerstanden om de verhouding tussen de seksen als probleem te zien. Als een onrechtvaardigheid ver van ons bed is, dan is het eenvoudig ons zonder reserve en met het grootste gelijk van de wereld verontwaardigd uit te laten over deze wantoestand. Hele massa's krijg je op de been tegen kernwapens of tegen apartheid. Er wordt massaal gefeest als Nelson Mandela vrijkomt en als de muur tussen Oost en West wordt geslecht. Maar een dergelijke massaliteit is ondenkbaar als het gaat om de bevrijding van meer dan de helft van de wereldbevolking of de viering van de eerste tekenen van bevrijding van vrouwen uit hun onderdrukking. Iedereen is partij in de wantoestand die er bestaat tussen de seksen. In deze situatie zijn de twee partijen psychologisch en materieel op ingenieuze wijze met elkaar verbonden en worden zij door een cultureel propaganda-apparaat, onder het mom van liefde, romantiek en veiligheid vaak onzichtbaar geketend. Daardoor zijn de weerstanden enorm. Maar ik voorspel u dat over luttele jaren¹ de onwil om de kloof tussen de seksen als probleem te zien, om te erkennen dat vrouwen mondiaal als tweederangsburgers worden behandeld, de onwil om deze verhouding als blauwdruk te zien van wat er in de wereld gaande is (onder andere de vernietiging van de natuur), de onwil om er daadwerkelijk iets aan te veranderen, zullen worden beschouwd als ridicuul en primitief.

En dan is er de derde kloof: die tussen homoseksuelen en heteroseksuelen. Die kloof is een probleem voor mij, geen direct persoonlijk probleem, maar vooral een politiek probleem. Het is voor u gemakkelijk het probleem te omzeilen, omdat bijna alle ons bekende culturen homoseksualiteit afkeuren, verbieden, als 'onnatuurlijk' bestempelen, als niet strokend met het goddelijke gezag of het 'heilige' woord van andere ideologen. Hoogstens wordt het verschijnsel getolereerd. U hebt Het Grote Gelijk aan uw zijde. Dat moet een geruststellend gevoel zijn en als er onverhoopt toch een homo in uw omgeving opduikt, komt u vaak met tolerantie en aanvaarding van de homofiele naaste een heel eind. Een mongooltje² zet je immers ook niet bij het grofvuil en als je maar verder kijkt dan je neus lang is, zit er in ieder mens wel iets goeds. Individueel, persoonlijk, kun je met enige handigheid, en dat geldt evenzeer voor homoseksuelen, het probleem omzeilen. Je creëert je eigen eiland, je eigen getto en past je daarbuiten zoveel mogelijk aan omdat je de wereld zoals die is wel best vindt, je de geheime charme van het homoseksuele verlangen niet aan de heteroseksuele openbaarheid wilt prijsgeven, omdat je niet de kracht hebt je te verzetten of omdat je gewoon lui of laf bent.

U en ik zouden samen best het probleem kunnen omzeilen, tussen de klippen door kunnen laveren: ik door mij vrouwelijk te presenteren zodat u denkt met een soortgenoot van doen te hebben; ik door mij in jongenskleren zo charmant te gedragen waardoor u een beetje met mij kunt flirten als

¹ Dat getuigde dus van groot optimisme. Dit artikel dateert van 1990 en ondertussen is het 2023 en de vooruitgang gaat nog steeds met een slakkengang.

² Tijden veranderen en zo ook het gebruik van dit kleinerende woord. Tegenwoordig spreekt men van een kind met Downsyndroom.

ware ik een jongen; ik zou u met een fraai lied kunnen overrompelen waardoor u even vergeet dat ik lesbisch ben; ik zou u kunnen amuseren met grappen waardoor u mij kunt accepteren als een soort hofnar; ik zou mij zo kunnen gedragen dat u mij anders dan die andere lesbiennes vindt; ik zou bij voorbeeld Golo Mann en Frans Kellendonk kunnen citeren zodat u mij niet zult 'verdenken' van mannenhaat. Zieligheid is mij niet gegeven, maar ik zou de zielige homoseksueel kunnen spelen die zo'n moeite heeft met haar eigen geaardheid, zodat u mij kunt troosten.

Ik bezit niet zo veel moed en energie om het in mijn eentje op te nemen tegen een wereld die mij niet zint. Als ik mijzelf voorstel in een andere tijd met minder verwante geesten dan zie ik eerder depressie, waanzin en totale eenzaamheid dan moed en strijdbaarheid. Maar ik ben een zondagskind. Ik heb het geluk gehad dat tegelijkertijd met mijn volwassenheid, met mijn intieme voorkeur voor vrouwen, het feminisme in alle hevigheid en omvang opnieuw opbloeide. Door het feminisme werd aan al dat van jongsaf gevoelde onbehagen, aan een bepaalde gevoeligheid (en dan denk ik hier niet aan lesbische gevoelens), die niet leken te stroken met de wereld zoals die was, woorden gegeven. Individuele problemen bleken universele problemen en wat nog belangrijker was: er werden verklaringen en oplossingen voor geboden en wij waren niet de eerste vrouwen in de geschiedenis die dat deden. Deze feministische golf was er een van de vele, maar dat hadden onze opvoeders ons nooit verteld. Misschien wisten zij het zelf niet eens.

Door iets van mijzelf niet meer als zuiver persoonlijk te zien, doordat de schellen van mijn ogen vielen, omdat ik wilde ontdekken waarom de wereld is zoals zij is, daardoor werd ik mij bewust van de politieke dimensies van het bestaan en werd ik op slag feministe. Mijn lesbisch zijn stond daar aanvankelijk buiten. Het is merkwaardig dat ik, ondanks dat ik ben opgegroeid in een cultuur en omgeving waarin geen homo voorkwam en waarin homoseksualiteit op zijn minst als onnatuurlijk werd beschouwd, vanaf het moment dat ik mijn leven met vrouwen begon te delen, innerlijk geen moment last heb gehad van deze negatieve opvattingen. Ik ervoer mijn leven als natuurlijk, bij mijn eigen natuur passend. Hè, hè, eindelijk thuis, dacht ik vaak, terwijl ik evenzeer wist dat mensen van mijn soort eerder gevierendeeld worden dan met gejuich ontvangen; dat mensen met minder weezin naar oorlogsleed en agressie kijken dan naar twee gelieven van eenzelfde sekse.

Ook het vraagstuk waarom je bent zoals je bent, heeft mij nooit erg beziggehouden. Ben ik een afwijking van de natuur, iemand die altijd al zo was, een hormonenpot of tussenwezen, het derde geslacht; ben ik door mijn omgeving in die richting gedreven, de socio kuddelesbienne; ben ik de vrouw die door het feminisme potteus is geworden; ben ik de vrouw die altijd een man had willen zijn, de heteroseksuele homoseksueel; ben ik de vrouw die alle mannen haat omdat zij door een individuele man is misbruikt, de getraumatiseerde verzetspot; ben ik de vrouw die door een oudere dame is verleid, de onschuldige lesbo; ben ik een Doornroosje dat insliep door zich te prikken aan de doorn van de heteroseksualiteit en dat pas veel later werd wakker gekust, de latente homo; ben ik door een verblijf op een kostschool in de homoseksuele overgangsfase blijven steken, de freudiaanse homoseksueel; heb ik een sterke band met mijn vader of juist een zwakke,

identificeerde ik met mijn moeder of juist niet, de mama- of pappot; heb ik uit verzet tegen burgerlijkheid de perversie omarmd, de decadente lesbische femme fatale; heb ik mij teveel laten inspireren door het eiland Lesbos en Sappho, de sapphische tribade; of ben ik toevallig die ene beminnenswaardige vrouw tegengekomen, de gelegenheidspot. Mocht ik nu uw nieuwsgierigheid hebben gewekt en wacht u vol spanning op het verlossende antwoord dan moet ik u teleurstellen. Wat uiteindelijk de doorslag geeft een homoseksuele levenswijze te gaan leiden, blijft in het duister.

Weet u waarom u hetero bent? Over wat normaal is, worden geen vragen gesteld. Mevrouw Vis, waarom zwemt u in het water? Of wordt het toch eens tijd die vraag te stellen? Het zegt iets over mijn eigen naïviteit dat ik er niet eens over nadacht dat er mogelijkwijs een kloof zou kunnen bestaan tussen de heterovrouwen en de lesbische vrouwen in de feministische beweging. Maar al snel werd duidelijk dat het feminisme elke schijn van eventuele mannenhaat, en daar zouden de lesbische vrouwen de meest duidelijke exponent van zijn, wilde vermijden. De meeste vrouwen in de feministische beweging wilden a la Florence Nightingale met zachte verzorgende hand het strijdperk betreden. Met behoud van de hun opgelegde en door mannen goedgekeurde vrouwelijkheid een plekje in de schaduw verwerven. Dolle Mina stuurde haar meest vrouwelijke vrouwen op de media af, MVM (ManVrouwMaatschappij) werkte overduidelijk met mannen samen alsof er een gemeenschappelijke strijd en belang was. Op menige feministische bijeenkomst werden lesbische vrouwen gemaand zich koest te houden om, let wel, andere vrouwen niet af te schrikken.

Willen strijden tegen en het tegelijkertijd willen aanleggen met de vijand, een amazone willen zijn, maar tegelijkertijd zoete koekjes willen bakken met de vrouw van de vijand, zo zag de strategie van de vrouwenbeweging er uit. U begrijpt, dat is een onmogelijke strijd en een die erom vraagt te worden verloren.

De eersten die door hadden dat die strategie onmogelijk was en dat er ook een andere bestond, waren lesbisch-feministische vrouwen en machomannen. Angst maakt blind of ziend en het is de verdienste van juist die felle, hysterische mannen die zich tegen het feminisme keerden dat zij al snel zagen waar het mogelijk op zou uitdraaien als de blinde feministen hun angst voor de afkeuring van mannen zouden kwijtraken: een aantasting van de dominante positie van mannen, de onttroning van de heren der schepping, het einde van de verafgoding der phallus.

De lesbische vrouwen in de feministische beweging werden ziend doordat zij zagen hoever andere vrouwen wensten te gaan in hun verlangen naar goedkeuring van mannen: zij zouden als het er op aankwam hun eigen seksegenoten laten vallen. Een klassiek heterothema.

De manier waarop veel vrouwen in de vrouwenbeweging de meest actieve voorlopers, de vrouwen die altijd solidair waren met hetero- issues, probeerden te negeren of in toom te houden, poogden hun lesbisch-zijn te individualiseren alsof dat niets met feminisme te maken had, bleek averechts te werken. Zaten wij in het begin van de jaren zeventig nog fijn in onze donkere homokroegen en thuis lesbisch te wezen, na enkele jaren traden wij naar buiten en ontstonden er politieke schermutselingen met het heterofeminisme. Het meest radicaal was de uit drie vrouwen bestaande

Amsterdamse stoottroep Paarse September. In Amsterdam maar ook in andere steden verzezen kleine radicale lesbische groepjes als zandkorrels in het badpak van het feminisme.

Bent u een van de vele heterofeministen die destijds vonden dat lesbische vrouwen de beweging een slechte naam bezorgden, dat wij provoocerden? Was of bent u nog steeds zo bang om voor lesbienne of mannenhaatster te worden aangezien? Wat zou u ervan vinden als ik u zou beschuldigen van vrouwenhaat omdat u niet seksueel met uw seksegenoten verkeert?

U kunt nog zo geëmancipeerd, zo feministisch zijn, dat is geen garantie dat u niet in uw hart homofobisch bent. De afwijzing van homoseksualiteit is heel diep in de meeste, met name in de moderne culturen verankerd geraakt. En als iedereen er zo over denkt, en er al zo lang over denkt, dan moet er toch wel een kern van waarheid in zitten, meent men. Als er een groep is die door het feminisme langzamerhand weet hoe universaliteit tegen je kan worden gebruikt en nog steeds wordt gebruikt, dan is het de groep van de vrouwen. Geen enkele weldenkende heterovrouw in dit land zal nog pleiten voor de plicht tot het stichten van een gezin, tot het baren van kinderen, tot totale onderwerping aan het gezag van de man, terwijl dit toch nog tot voor kort (in veel landen is dit nog steeds het geval) door Kerk en Wetenschap of een andere griezelige ideologie werd gepredikt. De uitzonderingen, de vrouwelijke rebellen, die er door de hele geschiedenis zijn geweest en zijn, hebben dit vaak met uitsluiting, dood, waanzin of depressie moeten bekopen.

De weldenkende heterovrouw die u ongetwijfeld bent en die in de zin van Kellendonk dus eigenlijk al lang op weg is naar homoseksualiteit omdat u uw seksualiteit niet meer uitsluitend in het teken van het verwekken van nageslacht beleeft, hoeft echter niet noodzakelijkerwijs vrij te zijn van homofobie. Maar als God het niet is, als het niet de hogepriesters van de wetenschap zijn, als u heeft geleerd bij de universaliteit der dingen vraagtekens te zetten, als u als progressief denkend mens elk discriminerend gedrag in ieder geval rationeel afkeurt, maar toch... 'Ja, hoe zal ik het zeggen. Ze zijn toch anders hè... Het zijn toch allemaal van die mannelijke types...Ik kan ze best pruimen, maar ja die mannenhaat...', als u toch ongemakkelijk wordt bij de gedachte met een lesbieuze, homoseksuele, potteuze lesbo alleen in een kamer te zitten, als de gedachte aan wat die vrouwen met elkaar doen u te ver gaat, als u er wel eens een tegenkomt en het zo prettig vond omdat je er helemaal niets van kon merken, tja... dan is er dus een kloof en een probleem en dat probleem heet angst.

Nu zou ik niet willen beweren dat ik en vele andere andersgeaarden geen angst kennen. Maar er is een groot verschil met u. Als buitenstaander word je eerder gedwongen over je eigen angsten heen te springen als het erom gaat je eigen identiteit, je integriteit, je autonomie ook te willen handhaven in de buitenwereld. Misschien is er wel een provincie te vullen met angstige homo's die zich alleen kunnen handhaven door in hun eigen binnenwereld te blijven. Die zich uiterlijk conformeren aan de heteronormen en al lang blij zijn met hun vierkante millimeter vrijheid. Maar feministisch en lesbisch- zijn is wel de meest ongelukkigste combinatie in een persoon om je tevreden te kunnen stellen met een vierkante millimeter vrijheid. In de feministische lesbo vallen persoonlijke

ervaringen en het bewustzijn ervan, seksuele voorkeur en politiek samen. Er is geen ontkomen meer aan. Wie zelf ziet, wordt gezien. Aan de feministische lesbo, maar ook aan elke vrouw die met een andere vrouw leeft, wordt duidelijk zichtbaar wat in vrouwen eeuwen is onderdrukt en nog steeds wordt onderdrukt: de mogelijkheid een autonoom persoon te worden. Zij is als een spiegel waarin een vrouw zichzelf kan zien, door haar eigen ogen, door de ogen van een vrouw. Zij is het vleesgeworden symbool dat er leven mogelijk is zonder verplichte of wenselijke uitlevering aan een man. Zij kan het lichaam van vrouwen en dus ook dat van haarzelf op haar eigen wijze erotiseren, het door mannen gekoloniseerde gebied terugwinnen.

De een houdt van spruitjes, de ander van witlof, en wat dan nog? Er zou geen sprake zijn van homofobie als vrouwen en mannen gelijkwaardig waren. Maar wie domineert zal diep in zijn hart angst houden dat de door hem gedomineerden in opstand komen. Wie wordt gedomineerd of zich laat domineren, en daar blijkbaar ook nog baat bij heeft (dat onderscheidt haar van een louter uitgebuite slaaf)? zal altijd angst voor de vrijheid houden. De meeste vrouwen horen liever bij de machthebbers - een erg menselijke trek overigens - dan bij de marginalen, de buitenstaanders. Een vrouw zonder man is als een vis zonder water. In de nieuwe orde is echter een vrouw zonder man als een vis zonder fiets, hetgeen niet wegneemt dat een vis een fiets kan aanschaffen. Juist door het feminisme kunnen u en ik ons niet onttrekken aan een confrontatie. Laat ik u eens drie uit het leven gegrepen gebeurtenissen voorleggen.

Voorbeelden

Het eerste voorbeeld: Enkele jaren geleden kreeg ik een oude vriendin op bezoek. Ik kende haar uit mijn studentenjaren. Wij waren destijds dik bevriend maar door ons beider huwelijk en verhuizingen waren wij elkaar uit het oog verloren. Ondertussen was ik gescheiden, feministisch geworden en het was haar bekend dat ik met een vrouw een verhouding had. De dag dat zij mij kwam bezoeken, gingen we eten en drinken met nog een aantal oude vriendinnen. Alles was als vanouds: veel eten, drinken, praten en vooral veel lachen. Diep in de nacht keerden wij samen terug naar mijn kamer waar ik op de grond een bed voor haar had klaargemaakt. Ik sliep in mijn eigen royale twijfelaar. Vanaf het moment dat wij mijn kamer betraden, veranderde er iets. Zij deed onwennig, de vertrouwdheid viel weg. Toen we in bed lagen, hoorde ik haar zenuwachtig bewegen. Ik deed het licht aan, ging rechtop zitten en zei: 'Wat is er toch met je? Vanaf het moment dat we hier zijn, gedraag je je zo anders.' Zij vertelde mij dat zij, in de intimiteit van de kamer, niet wist hoe zij zich tegenover mij moest gedragen. Plagerig zei ik: 'Was je bang dat ik zodra het licht uit was bovenop je zou springen?' Welnu, lieve lezeressen, dat bleek inderdaad het geval. Vijf à zes jaar ben je met iemand hecht bevriend geweest en dan blijkt ineens dat die ander totaal van slag raakt omdat een vast patroon wordt doorbroken. Met een vreemde man in een kamer zou zij onmiddellijk weten wat zij wel of niet moest doen, vertelde ze, daarvan kende zij de codes, de signalen, het patroon. Mijn vriendin is geen wereldvreemd type, integendeel, zij is heel geëmancipeerd, zij werkt als lerares op een middelbare school, zij is in het bezit van een speelse geest en heeft toneel- en

cabaretkwaliteiten. Maar toch loopt zij blijkbaar rond met ingebakken ideeën over de tweedeling tussen mannen en vrouwen en dan is een lesbische vrouw eigenlijk een soort man. Nadat

wij alles uitvoerig hadden doorgesproken en er zelfs nog hartelijk om gelachen hebben, ging het licht weer uit en sloepen wij in. Ik in mijn twijfelaar, zij op de grond en ik dacht over de tijd dat vrouwen het woord lesbisch niet eens kenden en dat het vanzelfsprekend was dat je als vriendinnen bij elkaar sloep en ik dacht na over de negentiende eeuw waarin de echtgenoot zijn plaats in het echtelijke bed afstond als de vriendin van zijn vrouw op bezoek kwam. Toen wisten de mensen nog hoe het hoorde.

Mensen die homoseksualiteit willen leren begrijpen, kunnen haar vaak alleen maar begrijpen als zij past in hun eigen heteroseksuele patroon. Als homoseksualiteit eigenlijk hetzelfde is als heteroseksualiteit, maar dan met personen van hetzelfde geslacht die ieder een rol op zich nemen. De vraag die op de lippen brandt van iedere heteroseksueel: 'Wie van jullie is nou het vrouwtje, wie het mannetje?' zal ik hier eens haarfijn beantwoorden. Ik zeg altijd tegen mijn man en huisvrouw dat het een zinnige vraag is. Ieder behoort haar of zijn rol te kennen anders wordt het een puinhoop. Of zoals zij altijd zegt 'Hout op hout dat zaagt niet.' Dus zij stofzuigt en ik repareer de stekkers; zij schrijft, ik doe de boodschappen; zij wast af, ik doe de timmerklussen; zij leert mij de werking van de computer, ik kook, ik rijd de auto, zij maakt het ontbijt; ik schrijf, zij strijkt; zij legt me de relativiteitstheorie uit, ik dweil de vloer; zij zet het vuilnis buiten, ik onderhandel met de huiseigenaar. Wat de rest van de rolverdeling betreft: die laat ik aan uw beleefde fantasie over.

Het tweede voorbeeld. Een lerares in Amsterdam oefent met een groep vrouwen het schrijven van sollicitatiebrieven. Wat zet je in zo'n brief, wat laat je eruit? De lerares geeft een voorbeeld uit haar eigen leven en zegt: 'Kijk, als ik solliciteer naar een baan als lerares Frans dan is het niet zinvol om te vermelden dat ik jaren heb gewerkt bij het Lesbisch Archief alhier. Solliciteer ik daarentegen naar een bibliotheek- of archieffunctie dan is dat wel belangrijk om te vermelden.'

Na afloop van de les onder het genot van enkele glazen wijn komen een paar vrouwen haar vertellen dat een ander deel van de vrouwen geschokt was door haar voorbeeld, door de openhartigheid, ja de bijna vanzelfsprekendheid waarmee het woord Lesbisch Archief was gevallen. Archief van de Gehandicaptenorganisaties van Nederland, het Archief van de Postzegelverzamelaars uit Oost-Flevoland, het Archief van de Majorettenvereniging 'Ons Genoegen': je hoort er even van op, maar geschokt? Nee, dat niet.

Wat is er dan zo schokkend aan de mededeling van de lerares? De aanwezige vrouwen werden niet alleen geconfronteerd met het feit dat een dergelijk archief bestaat, maar ook met het gegeven dat de lerares dus naar alle waarschijnlijkheid lesbisch zou zijn en dat zij dat bovendien de gewoonste zaak van de wereld vond. Wat deze vrouwen niet door hadden is dat de zielige homo al bijna een anachronisme is, dat voor veel vrouwen hun lesbisch-zijn zo gewoon is dat zij er niet de hele dag aan denken hoe ongewoon dat voor veel andere mensen is. Zij willen en hebben niets te verbergen en hebben bovendien een eigen cultuur gecreëerd met eigen archieven, boekhandels, tijdschriften,

boeken en cafés, een cultuur waarin een netwerk van contacten bestaat, waarin sprake is van een eigen geschiedenis, eigen discussies worden gevoerd, en eigen politieke stellingnamen worden geformuleerd, waarin bij voorbeeld onderzoek wordt gedaan naar samenlevingen waarin homoseksuele gedragingen geen negatieve betekenis hebben of hadden. Kortom: een cultuur die zich, evenals de heterocultuur, uitstrekt over alle aspecten van het menselijke bestaan.

Derde voorbeeld: Ik zit aan een cafétafel met een vriendin en een wetenschappelijk medewerkster. We spreken over het congres waaraan wij deelnemen en het leven in het algemeen. De wetenschappelijk medewerkster vertelt over haar leven en doet in korte tijd een aantal mededelingen: - Binnenkort is zij twaalf en een half jaar getrouwd en wil een groot feest geven. - Zij kijkt zenuwachtig op haar horloge (het is na middernacht) en als ik een grapje maak of ze op haar donder zal krijgen als zij laat thuis komt, zegt zij dat het bij haar thuis elke dag toegaat als in het toneelstuk 'Wie is er bang voor Virginia Woolf'. - Zij zegt dat ze hier dingen vertelt (onder andere dat ze al jaren een minnaar heeft), die ze nooit aan haar man heeft verteld. - Dat zij de hele avond al probeert mij te imponeren. - Dat als zij haar leven mocht overdoen, zij dan lesbisch zou worden.

Ik had het gevoel alsof ik in een toneelstuk zat waarvan het scenario ongetwijfeld bekend is bij vele van mijn gevoelsgenoten. Alsof bij het toneelstuk dat bijna iedereen kent onder de titel 'Wie is er bang voor Virginia Woolf' en waarin de hetero-gevangenschap zo snijdend door Edward Albee wordt verwoord en verbeeld, het ontbrekende deel werd toegevoegd. En dat dat ontbrekende deel tevens de titel van het toneelstuk verklaart. Wie is er bang voor het genie Woolf, voor de vrouw die autonoom denkt, voor Virginia Woolf die in prachtige visionaire boeken als *Orlando* of in haar essayistische werk als *Een kamer voor jezelf* en *Drie Guineas* een vergezicht biedt uit het raam van de gevangenis? Want u denkt toch niet dat de vrouw uit het toneelstuk in het café, het absurde toneelstuk van het leven zelf, werkelijk lesbisch zou worden als zij haar leven mocht overdoen? Let vooral op het woordje mocht. Alsof er een hogere instantie zou zijn die hiervoor toestemming moet geven. Iemand die bijna veertig is, of wat voor leeftijd dan ook heeft, *kan* een ander leven beginnen. Maar daarvoor krijg je nooit toestemming, daarvoor moet je *willen* en tot daden overgaan en dat gaat nooit zonder slag of stoot. De veiligheid van de ellendige, maar tenminste bekende, realiteit wordt vaak verkozen boven een onzekere en onbekende nieuwe werkelijkheid. Bijna iedereen is bang voor Virginia Woolf. En bij gebrek aan aanwezige mannen werd ik eigenlijk tot de te imponeren man gemaakt.

Ambivalentie

Als lesbo word je vaak geconfronteerd met de ambivalentie die heterovrouwen eigen is. Een mengeling van jaloezie en afkeer waarbij de omstandigheden, de mate van onafhankelijkheid van mannen of mannelijke goedkeuring, of drempelverlaging door drankgebruik, bepalen in hoeverre de stemming naar de ene of andere kant doorslaat. De positief discriminerende kreet 'Jullie hebben het maar makkelijk' (vergelijk: 'jullie zwarten kunnen zo goed dansen' 'jullie joden zo goed leren'), zal menige potteuze dame niet vreemd in de oren klinken. Alsof het lesbisch-zijn een in de schoot

geworpen goed is, alsof je er niets voor hoeft te doen. Of zich daarin niet evengoed de levensdrama's kunnen afspelen, of niet voor alles een prijs wordt betaald. Wat ook in die woorden doorzindert is het nobele martelaarschap van de heterovrouw, dat van de nood een deugd maken eigenlijk een grotere verdienste is dan de nood proberen te lenigen. Door dit soort ervaringen wordt de verhouding tussen u en mij er niet beter op. Menigmaal word ik bevangen door woede en wanhoop bij zo veel onbewuste domheid en zou ik met een mes in één houw het touw over de kloof willen doorsnijden om mij van u te ontdoen. Is er dan geen hoop? Zelfs onder de meest bewuste vrouwen, de geëmancipeerden, de feministen blijkt er soms sprake te zijn van homofobie. Is een heterofeministe eigenlijk niet net zoiets als een vis zonder water, een vierkante bal, een gespikkelde zebra? Blijven er dan in de dierentuin des levens aparte kooien voor de gestreepte zebra's en de gespikkelde zebra's? Als u de gespikkelde zebra bent en ik de gestreepte, zou dan de enige overbrugging van de kloof zijn dat u zich via het touw naar mijn zijde slingert? Laten wij elkaar geen mietje noemen want u weet evengoed als ik dat je niet als homoseksueel wordt geboren, noch homoseksueel wordt gemaakt. We weten alleen dat het homoseksuele verlangen universeel is. Ook weet u evengoed als ik dat een tweedeling waarin een persoon zich uitsluitend of aan de hetero of homozijde bevindt even wrikbaar is als de tweedeling in geslachten met hun rolverdeling.

**Is een hetero-feministe
eigenlijk niet zoiets als een
vierkante bal of een
gespikkelde zebra?**

De heterofeministe bevindt zich in een moeilijke positie als zij haar politieke leven en haar persoonlijke leven niet wil scheiden. Daarvan getuigen met name de Opzij-lezingen van vorig jaar. En ook als zij met die ene bijzondere man samenleeft die haar autonomie niet aantast, dan nog leeft zo'n heteropaar in een wereld waarin zij wellicht een uitzondering zijn. Bij nadere beschouwing zijn zij dan ook marginaal.

De marginaliteit is in dit hele verhaal over de kloof tussen heteroseksuele en homoseksuele vrouwen misschien wel een belangrijker woord dan de gefixeerde seksuele voorkeuren. Als u wordt aangesproken als heteroseksueel, dan zult u in eerste instantie denken dat u een vreemde ziekte heeft en in tweede instantie zult u zich verzetten tegen het etiket. U bent meer dan uw seksuele voorkeur en het liefst wordt u gezien als mens. Dat is nobel, dat is mooi, want mensen zijn wij immers allen.

Welnu, het is in den beginne ook heel raar om als homoseksueel te worden bestempeld. Maar het schudt je wel wakker. Terwijl u zich halfslappend of geheel in slaap op de hetero-sofa bevindt, zich kunt wentelen in de behaaglijke vanzelfsprekendheid van uw Doornroosjebestaan, krijgen wij, eenmaal wakker gekust, niet meer de kans in te slapen. Niets is vanzelfsprekend en voortdurend zijn wij verplicht na te denken over ons leven vooral als er vanuit de slaap of halfslaap op ons wordt gereageerd. Hoe meer je wordt wakker geschud, hoe meer verantwoordelijkheid je voor je eigen bestaan moet dragen en hoe minder je andere mensen of andere omstandigheden verantwoordelijk kunt stellen voor dat bestaan.

Uitkomen betekent wakker zijn

Het lijkt daarom te getuigen van een moderne, progressieve en rebelse geest je niet in een hokje te laten proppen, maar het kan evengoed getuigen van een bange geest dat je niet wilt uitkomen voor je seksuele voorkeur. Want niet uitkomen, betekent voor homo's verbergen en altijd op je hoede zijn. Uitkomen betekent gewoon jezelf zijn, wakker zijn en blijven.

Ik hoop dat ik u met deze brief in verwarring heb gebracht. En dan versta ik onder u ook de 'andersgeaarden', mijn gevoelsgenoten, die natuurlijk over uw heteroseksuele schouder hebben meegelezen. Want hoe heteroseksueel kun je zijn als pot?

En wie bent u, mijn heteroseksuele geadresseerde? Misschien bent u biseksueel, of in het geheel niet seksueel? Wie bent u dan? Of nog complexer: u hebt uw intieme gevoelsbanden met vrouwen, uw lichamelijke contacten met mannen? Wat bent u dan? Gevoelsmatig homo en lichamenlijk hetero? Hoe potteus kun je zijn als heteroseksueel?

Als ik heteroseksueel was gebleven dan was er tussen mij en de meesten van mijn seksegenoten ook een kloof geweest. Ik had geen genoeg genomen met de wereld zoals zij is, met name voor vrouwen, en ik zou in dat geval evenzeer hebben geprobeerd een andere realiteit te scheppen.

De vrouwen in mijn omgeving vertonen allemaal een zekere wakkerheid. Zij zetten vraagtekens bij de vanzelfsprekendheden van het leven. Zij zijn zich bewust van wat er om hen heen gebeurt en

proberen van daaruit een nieuwe werkelijkheid te scheppen. Zij zijn kunstenaars en levenskunstenaars. En of hun seksuele verlangen zich nu richt op vrouwen of mannen is uiteindelijk van minder belang dan hoe zij hun autonomie en hun leven gestalte geven.

Ik zou willen dat u, als u bij de slapenden behoort, contact krijgt met uw onbewuste angsten die altijd worden geprojecteerd op mensen die 'anders' zijn. Ik zou u zo in verwarring willen brengen dat u niet meer weet wat mannelijk of vrouwelijk is, of u het vrouwtje dan wel het mannetje in huis bent. Ik zou willen dat u zo zou spelen met uw mogelijkheden dat de mensen in uw omgeving niet meer weten hoe zij op u moeten reageren; dat de regels, de codes, de signalen tussen de seksen u lachwekkend voorkomen.

En dat u vervolgens met een speelse en avontuurlijke geest de wereld opnieuw schept naar uw beeld en gelijkenis. In die nieuwe werkelijkheid is elke begrenzing een stap die u zelf zet. Dat is de vrijheid van een kunstenaar: hangen aan een touwbrug boven de afgrond. Uit de ontmoeting op de brug ontstaan nieuwe uitdagingen, nieuwe conflicten, want zolang wij nog hier zijn en moeten leven op deze primitieve planeet, zullen wij altijd strijdbaar moeten blijven.